

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Gedragdeskundigen in strafzaken

Esch, C.M. van

Citation

Esch, C. M. van. (2012, March 21). *Gedragdeskundigen in strafzaken*. Koninklijke Van Gorcum, Assen. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/20438>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/20438>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/20438> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Esch, Cornelia Marianne van
Title: Gedragsdeskundigen in strafzaken
Issue Date: 2012-03-21

Hoofdstuk 17

Aanbevelingen

In de confrontatiehoofdstukken (hoofdstuk 12 tot en met 15) heb ik mijn bevindingen gepaard laten gaan met een beschouwing over de gevonden resultaten en voor zover mogelijk voorzien van aanbevelingen. In deze paragraaf plaats ik de belangrijkste aanbevelingen bij elkaar. Zoals in deze studie te doen gebruikelijk, behandel ik eerst de inschakeling. Daarna volgen het onderzoek, de rapportage en het gebruik van de rapportage.

De inschakeling

In de hieronder te presenteren aanbevelingen pleit ik voor wat betreft de inschakeling van gedragsdeskundigen voor: een actievere opstelling van de verdediging ten opzichte van de inschakeling; benoeming bij voorkeur door de rechter-commissaris; geen inschakeling zonder voorafgaand onderzoek door een NIFP-psychiater; geen opdracht zonder termijn; gestandaardiseerde vraagstelling aanvullen en in elk arrondissement gebruiken; een richtlijn met betrekking tot supervisie.

Een actievere opstelling van de verdediging ten opzichte van de inschakeling

In de onderhavige studie heb ik uitgebreid aandacht besteed aan de verdachte die in een strafzaak gedragsdeskundig is onderzocht ten behoeve van zijn berechting. Opmerkelijk is dat de verdediging geen gebruik pleegt te maken van een aantal wettelijke bevoegdheden, die de nodige bescherming bieden tegen ongefundeerde, ondeskundige conclusies en adviezen van gedragsdeskundigen. Toch zijn er redenen te over om dat wel te doen. Zo laten onderzoek en verslaglegging niet zelden te wensen over. Bij bevoegdheden die de verdediging veel meer zou moeten benutten denk ik bijvoorbeeld aan het voordragen van een deskundige die het onderzoek zou moeten verrichten, en de bevoegdheid van de verdediging om een deskundige aan te wijzen die het recht heeft het toegezonden verslag

te onderzoeken. Hoewel een verdachte de hiervoor genoemde rechten en bevoegdheden alleen heeft wanneer de rechter-commissaris een deskundige benoemt, verbaast het mij dat de verdediging deze tot nu toe *altijd* onbenut laat.

Naar mijn idee zou de verdediging zich meer moeten bemoeien met de inschakeling van gedragsdeskundigen dan zij tot nog toe doet. Dit onderwerp verdient brede belangstelling bij de opleiding van strafrechtadvocaten. In het onderwijs aan faculteiten der rechtsgeleerdheid verdient dit aspect eveneens de nodige aandacht.

De verdediging dient zich actiever op te stellen bij de inschakeling van gedragsdeskundigen die onderzoek (gaan) verrichten in strafzaken en meer gebruik te maken van de toegekende wettelijke bevoegdheden.

Benoeming bij voorkeur door de rechter-commissaris

Zoals we hiervoor hebben gezien is er een grote verscheidenheid aan manieren waarop gedragsdeskundigen betrokken raken bij onderzoek in strafzaken. In hoeverre dat van invloed is op het onderzoek, de rapportage en het gebruik daarvan is niet duidelijk. Wel heeft naar mijn idee benoeming door de rechter-commissaris voordelen boven benoeming door de officier van justitie. Zo heeft een verdachte meer rechten en bevoegdheden wanneer de rechter-commissaris de gedragsdeskundige benoemt. Het voorkomt dat de officier van justitie zijn bevoegdheden te buiten gaat. Benoeming door de rechter-commissaris wordt door verdachten volgens sommigen als meer onpartijdig beschouwd. Wanneer benoeming van gedragsdeskundigen enkel gebeurt door de rechter-commissaris, zijn daar minder verschillende personen bij betrokken dan bij benoeming door de officier van justitie. Het aantal officieren van justitie is doorgaans groter dan het aantal rechters-commissarissen. De rechter-commissaris is daardoor beter in staat kennis

en ervaring op te bouwen met het inschakelen en benoemen van gedragsdeskundigen. Wellicht kan daardoor selectiever omgegaan worden met het inschakelen van gedragsdeskundigen. Dat voorkomt onnodig onderzoek. Misschien wordt het daardoor beter mogelijk voor de benoemde gedragsdeskundigen om hun onderzoek te voltooien binnen de gestelde termijn. Naar mijn idee verdient het daarom de voorkeur om benoeming van gedragsdeskundigen primair in handen te leggen van de rechter-commissaris.

Het verdient de voorkeur dat benoeming van gedragsdeskundigen primair gebeurt door de rechter-commissaris.

Geen inschakeling zonder voorafgaand onderzoek door een NIFP-psychiater

Bij de inschakeling van gedragsdeskundigen vervult het NIFP doorgaans een belangrijke rol. Wat opvalt is dat de bemoeienis van het NIFP dienaangaande nogal verschillen vertoont. Soms beperkt de inbreng van het NIFP zich tot het adviseren van de rechter-commissaris of officier van justitie. Meestal bemiddelt het NIFP daarnaast. Het komt ook voor dat het NIFP enkel bemiddelt bij het inschakelen van gedragsdeskundigen. Niet alleen de taken die het NIFP vervult verschillen, dat geldt ook voor de bronnen die daarvoor geraadpleegd worden. Soms gaat aan advisering en/of bemiddeling onderzoek van de verdachte vooraf. Een andere keer blijkt een NIFP-psychiater daarvoor alleen andere bronnen te raadplegen, zoals processtukken. Ook beide komt voor. Niet altijd is duidelijk waarop een NIFP-psychiater zijn advies en/of bemiddeling baseert. Het komt mij voor dat de hiervoor geschetste werkwijze de rechtsgelijkheid bij het inschakelen van gedragsdeskundigen bepaald niet ten goede komt. Weliswaar hebben we sinds enige tijd BooG, waardoor de inschakeling van gedragsdeskundigen systematischer plaatsvindt. Dat neemt naar mijn idee de hiervoor vermelde verschillen niet weg.

Het lijkt mij moeilijk of zelfs onmogelijk dat informatie die door onderzoek van een verdachte door een NIFP-psychiater wordt vergaard, op andere wijze verkregen kan worden. Daarnaast kent deze werkwijze nog andere voordelen. Zo ligt bij onderzoek door een NIFP-psychiater informatie vast uit een vroeg stadium van de procesgang, meestal kort na het plegen van het tenlastegelegde.

Wanneer procesdeelnemers behoefte hebben aan informatie over het recidiverisico op korte termijn, bijvoorbeeld in verband met een mogelijke schorsing van de voorlopige hechtenis, kan een NIFP-psychiater daar wellicht een uitspraak over doen. Ook zou hij kunnen aangeven onder welke voorwaarden de voorlopige hechtenis eventueel geschorst zou kunnen worden. Verder kan hij vragen beantwoorden over detentiegeschiktheid, etc. Daarnaast biedt deze manier van werken voordelen voor de indicatiestelling en het selecteren van de juiste deskundige voor een zaak. Daarmee kan onnodig onderzoek worden voorkomen.

Ik pleit er daarom voor om aan de indicatiestelling voor gedragsdeskundig onderzoek en selectie van de deskundige die het onderzoek moet verrichten, altijd onderzoek door een NIFP-psychiater vooraf te laten gaan. Voorts zal aandacht besteed moeten worden aan de vraag in hoeverre daar bijkomende bronnen voor geraadpleegd moeten worden en welke dat moeten zijn. Wellicht kan dit laatste het best gebeuren door deskundigen van het NIFP en opdrachtgevers voor gedragsdeskundig onderzoek. Bij de keuze van andere bronnen zal een punt van aandacht moeten zijn welke tijd het voorhanden krijgen van die gegevens in beslag neemt. Het is immers belangrijk dat zo vroeg mogelijk in de procesgang de deskundige wordt benoemd.

Aan benoeming van een gedragsdeskundige voor onderzoek en rapportage dient onderzoek van de verdachte door een NIFP-psychiater vooraf te gaan. Aandacht verdient de vraag welke bijkomende bronnen deze daarbij moet raadplegen.

Geen opdracht zonder termijn

De opdracht aan de deskundige dient gepaard te gaan met een vraagstelling en vermelding van de termijn waarbinnen de opdracht moet zijn voltooid. Vaak ontbreekt die termijn. Bij veel verdachten die gedragsdeskundig worden onderzocht moet de zitting, soms zelfs meerdere keren, worden aangehouden omdat het onderzoek nog niet is voltooid. Het minste wat opdrachtgevers zouden moeten doen, is het vermelden van een onderzoekstermijn.

De opdracht aan de gedragsdeskundige moet altijd gepaard gaan met een onderzoekstermijn.

Gestandaardiseerde vraagstelling aanvullen en in elk arrondissement gebruiken

In veel zaken wordt aan gedragsdeskundigen de standaardvraagstelling voorgelegd die ontwikkeld is door het NIFP. Sommige rechtbanken hanteren een eigen vraagstelling. Voordeel van de NIFP-vraagstelling is de logische opbouw. Ook wordt aan gedragsdeskundigen in ieder geval gevraagd hun conclusies en adviezen te onderbouwen. Overigens mis ik in deze vraagstelling een verzoek om eventuele contra-indicaties te vermelden voor bepaalde strafmodaliteiten. Zo kan ik mij voorstellen dat niet iedereen die gedragsdeskundig is onderzocht in staat zal zijn een taakstraf te verrichten. Daarom lijkt het mij nuttig dat die vraag toegevoegd wordt aan de standaardvraagstelling. Omdat de vraagstelling van invloed lijkt te zijn op de verslaglegging, verdient het aanbeveling om standaard de NIFP-vraagstelling aan gedragsdeskundigen voor te leggen, eventueel naast andere vragen.

Afgezien van eventuele bijkomende vragen dient in elk arrondissement de gestandaardiseerde vraagstelling te worden gebruikt. Aanvulling met een vraag naar eventuele contra-indicaties voor bepaalde strafmodaliteiten lijkt gewenst.

Een richtlijn met betrekking tot supervisie

Geregeld wordt gedragsdeskundig onderzoek in strafzaken verricht onder supervisie van een ervaren psychiater of psycholoog. Zoals blijkt uit de onderhavige studie, bestaat over wat die supervisie behelst onduidelijkheid.

Het komt mij voor dat er een duidelijke richtlijn moet komen waarin aangegeven staat wat supervisie bij gedragsdeskundig onderzoek in strafzaken moet behelzen. Dit voorkomt verwarring bij de onderzochte, de gesuperviseerde, de supervisor en de gebruiker van het rapport. Voor een dergelijke richtlijn kan aansluiting gezocht worden bij de Richtlijn Medisch Specialistische Rapportage in bestuurs- en civielrechtelijk verband uit 2008. Omdat een richtlijn voor gedragsdeskundig on-

derzoek in strafzaken een breed draagvlak dient te hebben, lijkt mij dat bij het opstellen daarvan niet alleen gedragsdeskundigen, maar ook juridische procesdeelnemers betrokken moeten worden. Een dergelijke richtlijn wint naar mijn idee aan kracht wanneer deze instemming heeft van de KNMG en mogelijk van de NVvP en het NIP.

Vastgelegd moet worden wat supervisie bij gedragsdeskundig onderzoek in strafzaken behelst.

Het onderzoek

Gedragsdeskundig onderzoek in strafzaken blijkt niet zelden tekort te schieten. De aanbevelingen ten aanzien van de volgende aspecten dienen tot verbetering van dergelijk onderzoek: verantwoording over tijdsinvestering en aantal onderzoekscontacten; optimalisering van de inzet van tolken; beschikbaarheid, raadpleging en gebruik van schriftelijke bronnen; in gesprekken met verdachte te behandelen onderwerpen; uniformiteit in de aandacht voor mogelijk middelengebruik; hoe dan ook verantwoording over verplichte gespreksonderwerpen; verantwoording over de toepassing van somatisch en ander medisch specialistisch onderzoek; verplichte benadering van professionele en andere referenten?; overeenstemming over het gebruik van psychologische tests; naleving van de verplichting tot overleg met de reclassering.

Verantwoording over tijdsinvestering en aantal onderzoekscontacten

Om te beginnen is daar de tijd die gedragsdeskundigen investeren in hun onderzoek. Geregeld blijken gedragsdeskundigen te volstaan met één onderzoekscontact en een onderzoek dat in totaal korter dan twee uur heeft geduurd. Veelal ontbreekt informatie over het aantal onderzoekscontacten en de tijdsinvestering. Gedragsdeskundigen dienen naar mijn idee altijd te verantwoorden hoeveel onderzoekscontacten er zijn geweest en wat de tijdsinvestering daarin was. Wanneer zij menen te kunnen volstaan met één onderzoekscontact en een gesprek dat korter dan in totaal twee uur heeft geduurd, moeten zij daar eveneens rekenschap van afleggen.

De tijdsduur van het onderzoek en het aantal gevoerde gesprekken moeten vermeld worden in het verslag. Een totale gespreksduur van minder dan twee uur en/of een eenmalig onderzoekscontact dienen gemotiveerd te worden.

Optimalisering van de inzet van tolken

Een volgend aspect betreft de hulp van een tolk bij iemand die de Nederlandse taal niet (goed) beheerst. In de onderhavige studie vind ik aanwijzingen dat daar soms al te gemakkelijk van afgezien wordt. Het komt mij als noodzakelijk voor dat forensisch gedragsdeskundigen, samen met andere procesdeelnemers, komen tot richtlijnen waarin aangegeven wordt wanneer gedragsdeskundigen verplicht zijn gebruik te maken van de bijstand van een tolk. Het lijkt mij aangewezen dat die tolken zijn ingeschreven in het register van beëdigde vertalers. Aandachtspunt daarbij moet zijn hoe het inschakelen van zo'n tolk voor gedragsdeskundigen op zo min mogelijk praktische problemen stuit. Ook dient oog te zijn voor een eventuele financiële vergoeding voor de extra tijd die dergelijk onderzoek kost.

Er moeten richtlijnen komen, opgesteld door forensisch gedragsdeskundigen en andere procesdeelnemers, wanneer de inzet van een tolk verplicht is.

Beschikbaarheid, raadpleging en gebruik van schriftelijke bronnen

Wat betreft de stukken die gedragsdeskundigen aangeven te raadplegen blijken er grote verschillen te bestaan. Uit oogpunt van rechtsgelijkheid, rechtszekerheid en doelmatigheid lijkt mij dat ongewenst. Naar mijn idee moeten gedragsdeskundigen die onderzoek verrichten in strafzaken altijd beschikken over de (voorlopige) tenlastelegging, processen-verbaal van politie, het verhoor bij de rechter-commissaris, het uittreksel uit het justitieel documentatieregister, de consultbrief van de NIFP-psychiater, eerder uitgebrachte Pro-Justitiarapportages. Uiteraard voor zover die stukken er zijn. Mogelijk is deze lijst aan te vullen. Ik pleit er daarom voor dat er afstemming komt tussen opdrachtgevers en het NIFP om te bewerkstelligen

dat bij elk gedragsdeskundig onderzoek het gehele straf- en persoonsdossier beschikbaar komt voor de onderzoeker. Ook benoemde deskundigen zouden moeten nagaan in hoeverre de opdracht vergezeld is van de hiervoor genoemde stukken.

Bij het gebruik van processtukken komen eveneens grote verschillen naar voren. Dat lijkt mij uiterst ongewenst. Als leidraad voor het gebruik van die stukken lijkt mij dat gedragsdeskundigen de bron van herkomst moeten vermelden, naast bondige informatie die relevant is voor de beantwoording van de vraagstelling. Het is dus zeker niet de bedoeling dat ellenlange stukken uit de processtukken overgenomen worden in het verslag.

Uit oogpunt van rechtsgelijkheid, rechtszekerheid en doelmatigheid moet er (meer) eenheid komen op punten van beschikbaarheid, raadpleging en gebruik van schriftelijke processtukken.

In gesprekken met verdachte te behandelen onderwerpen

Aan de inhoud van de onderwerpen die bij gesprekken met de verdachte aan de orde moeten komen, valt het nodig te verbeteren. Belangrijke winst zou al behaald worden wanneer onderzoekers zich zouden houden aan wat de toelichting op het Format daarover vermeldt.

Zonder te pretenderen volledig te zijn noem ik een aantal kwesties, die wanneer gedragsdeskundigen daaraan aandacht besteden, de nodige verbetering zullen bewerkstelligen. Zo zal het gesprek over het tenlastegelegde aanzienlijk verbeteren wanneer gedragsdeskundigen alle tenlastegelegde feiten met de onderzochte bespreken. Een zorgvuldig onderzoek naar wat zich volgens de onderzochte heeft voorgedaan tijdens het tenlastegelegde is onontbeerlijk om te komen tot een zorgvuldige beschrijving van een eventuele relatie tussen stoornis en tenlastegelegde. Daarom dienen gedragsdeskundigen altijd aandacht te besteden aan de aanloop tot het tenlastegelegde; aan hetgeen zich tijdens het tenlastegelegde heeft voorgedaan; aan de situatie waarin het tenlastegelegde plaatsvond; aan de manier waarop de onderzochte een en ander beleefde, en aan de eventuele relatie tussen de onderzochte en het slachtoffer, etc. (§ 4.3.3). Uiteraard dient de informatie van de verdachte vergeleken te worden met hetgeen uit de processtukken naar voren komt.

Forensisch gedragsdeskundigen moeten zich houden aan de toelichting op het Format. Het gesprek van de gedragsdeskundige met de verdachte over het tenlastegelegde verdient veel meer aandacht.

Uniformiteit in de aandacht voor mogelijk middelengebruik

Een onderwerp waar gedragsdeskundigen heel verschillend mee om blijken te gaan is *middelengebruik*. Dat lijkt mij geen goede gang van zaken. Bij elke onderzochte zou naar mijn idee altijd aandacht besteed dienen te worden aan middelengebruik in het algemeen; middelengebruik voorafgaande aan het tenlastegelegde; de invloed van middelengebruik volgens de onderzochte op zijn gedrag ten tijde van het tenlastegelegde; hetgeen getuigen daarover verklaren; het soort middelen dat in het geding was en de hoeveelheid daarvan. Opvallend is voorts dat gedragsdeskundigen verschillend omgaan met gevolgen die zij toekennen aan middelengebruik. Sommigen spreken in dat verband over *culpa in causa* en verdisconteren de verwijtbaarheid in hun oordeel over de toerekeningsvatbaarheid. Anderen noemen *culpa in causa* niet en houden bij hun advies over de toerekeningsvatbaarheid geen rekening met eventuele verwijtbaarheid. Naar mijn idee is het oordeel dat sprake is van *culpa in causa* een rechterlijke beslissing. Ik pleit er daarom voor dat gedragsdeskundigen op dezelfde manier met dit onderwerp omgaan en aangeven in hoeverre en op welke manier middelengebruik een rol heeft gespeeld bij het plegen van het tenlastegelegde. Dit onderwerp verdient de nodige aandacht van degenen die belast zijn met de opleiding, supervisie en intervisie van gedragsdeskundigen. Het lijkt mij aangewezen dat degenen die bij deze taken betrokken zijn over dit onderwerp in gesprek gaan met de rechterlijke macht, om tot een eenduidig standpunt in deze te komen.

Forensisch gedragsdeskundigen dienen op uniforme wijze aandacht te schenken aan de gevolgen van eventueel middelengebruik, zonder daarbij in te gaan op een kwestie van *culpa in causa*.

Hoe dan ook verantwoording over verplichte gespreksonderwerpen

Sommige gespreksonderwerpen zijn verplicht. Ook als er niks bijzonders gevonden is, moeten gedragsdeskundigen aangeven dat een en ander is besproken. Daarbij heb ik vooral het oog op de somatische voorgeschiedenis, de motivatie van verdachte voor een eventuele behandeling, de psychiatrische en psychologische voorgeschiedenis.

Wanneer over verplichte gespreksonderwerpen niets te melden valt, moeten gedragsdeskundigen dat verantwoorden in het verslag.

Verantwoording over de toepassing van somatisch en ander medisch specialistisch onderzoek

Wat betreft de gebruikte onderzoeksmethoden valt op dat het onderzoek van verdachten in het PBC en ambulante onderzoek sterk van elkaar verschillen. Waar in het PBC somatisch en ander medisch specialistisch onderzoek standaard plaatsvindt, is dat bij ambulante onderzoek eerder uitzondering dan regel. De vraag die zich opdringt is in hoeverre dit soort onderzoek bij klinische observatie plaatsvindt, zonder dat daar een indicatie voor bestaat. Een andere vraag is in hoeverre wenselijk is dat dit zonder indicatie gebeurt. Het lijkt mij dat de beroepsgroep zelf deze vraag het best kan beantwoorden. Daarnaast lijkt het mij raadzaam wanneer dit onderzoek is nagelaten, bijvoorbeeld omdat daar geen reden voor bestond, dat de psychiater dit vermeldt in het verslag.

Wanneer psychiaters somatisch en ander medisch specialistisch onderzoek achterwege laten dienen zij dat te verantwoorden.

Verplichte benadering van professionele en andere referenten?

Wat betreft het inwinnen van informatie bij derden zijn geen eensluidende bevoegdheden en verplichtingen geformuleerd. Wel is duidelijk dat een gedragsdeskundige goede redenen moet hebben om af te zien van deze onderzoeksmethode. Ik pleit ervoor dat door de beroepsgroep en andere procesdeelnemers nagegaan wordt in hoeverre het benaderen van professionele en algemene referenten

als verplichting geformuleerd dient te worden. Dit geldt uiteraard voor zover die referenten beschikbaar zijn. Bovendien zal de verdachte voor het inwinnen van medische informatie toestemming moeten verlenen. Naar mijn idee is die toestemming niet noodzakelijk voor het uitwisselen van informatie met de reclassering en niet professionele referenten, zoals familieleden.

Nagegaan moet worden in hoeverre raadpleging van professionele en niet professionele referenten bij gedragsdeskundig onderzoek in strafzaken verplicht dient te worden.

Overeenstemming over het gebruik van psychologische tests

Bij forensisch psychologisch onderzoek bestaat geen expliciete verplichting voor het gebruik van tests. Toch lijkt mij deze onderzoeksmethode een meerwaarde te hebben. Het gebruik van deze onderzoeksmethode toont een gevarieerd beeld. Zo is opvallend dat soms helemaal geen specifiek onderzoek naar de intelligentie wordt gedaan en dat een andere keer onduidelijk is in hoeverre dat is gebeurd. Sommige psychologen volstaan met het gebruik van een intelligentietest die volgens COTAN onvoldoende scoort op normen van betrouwbaarheid, begripsvaliditeit en criteriumvaliditeit. Anderen beperken zich tot het gebruik van een test, waarvan deskundigen aangeven dat het bepalen van de intelligentie enkel op basis daarvan ongewenst is. Een dergelijke verscheidenheid zien we eveneens bij het gebruik van organiciteitstests, persoonlijkheidsvragenlijsten en projectietests. De vraag is in hoeverre de verschillen in deze onderzoeksmethoden van invloed zijn op de uitkomsten van het gedragsdeskundig onderzoek, en in hoeverre de hiervoor beschreven gang van zaken wenselijk is uit oogpunt van rechtsgelijkheid.

Ik pleit er daarom voor dat er duidelijkheid komt over de vraag in hoeverre bij gedragsdeskundig onderzoek in strafzaken op de verschillende terreinen tests mogen dan wel moeten worden gebruikt, welke tests daarvoor in aanmerking komen, in hoeverre en onder welke omstandigheden het gebruik van bijvoorbeeld een verkorte intelligentietest is toegestaan en wanneer dat eventueel uitgesloten is. Ook dient duidelijk te zijn tot hoever een intelligentietest eventueel verkort mag worden. Aanduidingen als *good practice* lijken mij te vrijblijvend. Naar mijn idee is dit niet een discussie die al-

leen binnen het NIFP gevoerd zou moeten worden. Het lijkt mij zinvol om bij die gedachtewisseling specifieke deskundigen op het gebied van testonderzoek van buiten het NIFP te betrekken.

In overleg met specifieke deskundigen op het gebied van psychologisch testonderzoek dient duidelijkheid te komen over de vraag in hoeverre tests bij psychologisch onderzoek in strafzaken gebruikt mogen, dan wel moeten worden. Ook dient aandacht besteed te worden aan de vraag welke tests wel en niet gebruikt mogen worden en tot hoever een test eventueel ingekort mag worden.

Naleving van de verplichting tot overleg met de reclassering

Hoewel overleg met de reclassering bij gedragsdeskundig onderzoek in strafzaken verplicht is, blijkt bij meer dan de helft van de onderzoeken niet dat dit heeft plaatsgevonden. Toch kan deze informatie belangrijk zijn, bijvoorbeeld voor het inschatten van de haalbaarheid van een advies. Naar mijn idee verdient het aanbeveling dat in elke zaak waarin een gedragsdeskundige is benoemd, de reclassering wordt ingeschakeld. Wanneer gedragsdeskundigen overleg met de reclassering achterwege laten, dienen zij aan te geven waarom zulks het geval is.

In elke strafzaak waarin gedragsdeskundig onderzoek plaatsvindt, dient de reclassering betrokken te worden. Het achterwege laten van overleg met de reclassering dient verantwoord te worden.

De rapportage

In onderstaande aanbevelingen worden onder meer algemene eisen gepresenteerd met betrekking tot de verslaglegging en consequenties voor de opleiding van forensisch gedragsdeskundigen, alsmede nadere eisen met betrekking tot de aandacht voor een aantal specifieke onderwerpen.

Nadere algemene eisen met betrekking tot de verslaglegging

Een belangrijke bevinding uit het onderhavige onderzoek is dat aan gedragsdeskundige rapportages in strafzaken het nodige schort. Dat roept de vraag op: wat valt daaraan te verbeteren? Naar mijn idee moet het voor een aantal algemene kwesties niet al te moeilijk zijn om daarin verbetering aan te brengen. De aspecten die ik voor het voetlicht breng, dienen naar mijn idee als leidraad te gelden bij toetsing van de rapportages. Dat geldt zowel voor de gedragsdeskundige zelf als voor de gebruiker van dat verslag. Zo zijn daar de volgende zwaarwegende punten:

Het taalgebruik in gedragsdeskundige rapportages verdient de nodige aandacht. Zo zouden gedragsdeskundigen bij het houden van “slagen om de arm” aan dienen te geven waarom zij geen stelligere uitspraken kunnen doen. Conditionele formuleringen, zoals “bij een adequate behandeling is het recidiverisico gering”, moeten worden uitgelegd. De gedragsdeskundige dient aan te geven wat die adequate behandeling dan inhoudt. Dat geldt ook voor “als . . . , dan . . .” redeneringen, die we niet zelden aantreffen. Daarmee bedoel ik dat gedragsdeskundigen aangeven dat *als* sprake is van het een, *dan* kan sprake kan zijn van het andere. Geregeld blijf ik in zo'n geval achter met de vraag hoe het zit wanneer dat geval zich niet voordoet. Te overwegen valt om bij de opleiding van gedragsdeskundigen die onderzoek verrichten in strafzaken in één of meer modules aandacht te besteden aan het taalgebruik.

- Wat betreft de structuur van het verslag dienen gedragsdeskundigen zich in ieder geval te houden aan het Format. Niet minder belangrijk is dat zij de toelichting volgen die daarbij hoort.
- Veel winst valt er te behalen op het punt van onderbouwing. Alle cruciale onderdelen van het verslag schieten op dat punt in meerdere of mindere mate tekort. De onderbouwing dient in ieder geval te voldoen aan de normen die de tuchtrechter dienaangaande stelt. Dit houdt in dat de diagnostische overwegingen, de beschrijving van de relatie tussen stoornis en tenlastegelegde, het advies over de toerekeningsvatbaarheid, de recidivevoorspelling, het behandeladvies, het juridisch kader daarvan en de beantwoording van de vraagstelling, moeten voldoen aan de volgende voorwaarden:
  - a. in het rapport moet op inzichtelijke en consistente wijze worden uiteengezet op

welke gronden de conclusie van het rapport steunt;

- b. de in de uiteenzetting genoemde gronden moeten op hun beurt aantoonbaar voldoende steun vinden in feiten, omstandigheden en bevindingen vermeld in het rapport;
  - c. bedoelde gronden moeten de daaruit getrokken conclusie kunnen rechtvaardigen;
  - d. de onderzoeker moet blijven binnen de grenzen van zijn deskundigheid;
  - e. de methode van onderzoek, teneinde tot beantwoording van de voorgelegde vraagstelling te komen, moet tot het beoogde doel kunnen leiden, dan wel moet de rapporteur daarbij de grenzen van de redelijkheid en billijkheid niet hebben overschreden.
- Gedragsdeskundigen dienen de vraagstelling van de opdrachtgever stap voor stap te beantwoorden. Die beantwoording moet wat betreft de onderbouwing voldoen aan de hiervoor genoemde aspecten.
  - Waar gebruik van vakjargon niet te vermijden valt, dient dat vergezeld te gaan van uitleg van de gebruikte terminologie.

Forensisch gedragsdeskundige rapportages behoeven dringend verbetering op punten van taalgebruik, structuur, onderbouwing en uitleg van vakjargon.

Nadere eisen met betrekking tot de typering van de stoornis

Wat betreft de specifieke onderdelen van het rapport, dient de gedragsdeskundige duidelijk aan te geven in hoeverre hij hetgeen hij gevonden heeft duidt als gebrekkige ontwikkeling dan wel ziekelijke stoornis van de geestvermogens. Hoewel gedragsdeskundigen met hetgeen zij aangeven te hebben aangetroffen soms een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis lijken te bedoelen, is het voor mij als leek op gedragsdeskundig gebied niet altijd duidelijk wanneer dat wel of niet het geval is. (Voor veel juristen zal dat naar ik aanneem niet anders zijn.) Afgezien nog van de mogelijkheid dat forensisch gedragsdeskundigen, in voorkomende gevallen, zelf van mening verschillen! Hierbij heb ik het oog op het gebruik van termen als “problematiek”, etc. Ook zal de gedragsdeskun-

dige duidelijk moeten aangeven wat de symptomen zijn van de gevonden stoornis.

Gedragsdeskundigen moeten duidelijk aangeven in hoeverre hun diagnostische bevindingen te duiden zijn als gebrekkige ontwikkeling dan wel ziekelijke stoornis van de geestvermogens.

Nadere eisen met betrekking tot de beschrijving van de relatie tussen stoornis en tenlastegelegde

Een kwestie die nooit teveel aandacht kan krijgen van gedragsdeskundigen maar ook van gebruikers van de rapportages, is de beschrijving van de relatie tussen stoornis en tenlastegelegde. Dit onderdeel is als het goed is in belangrijke mate bepalend voor de conclusies en adviezen in het verslag die daarop volgen. Essentieel is dat de gedragsdeskundige aangeeft wat de relatie tussen beide is. Aan de orde dienen te komen factoren die voortkomen uit de stoornis, andere factoren dan de stoornis en de wisselwerking tussen beide. In die zin verdient de standaardvraagstelling mijns inziens aanpassing. Nu wordt alleen gevraagd naar de relatie tussen stoornis en tenlastegelegde. Het komt mij voor dat evenals bij het voorspellen van recidive, de doorwerking van de stoornis bij het plegen van het tenlastegelegde nooit los gezien mag worden van de context waarin een strafbaar feit plaatsvond. Voorts moet er meer aandacht komen voor het gesprek over het tenlastegelegde. Dat is van cruciaal belang voor de beschrijving van de relatie tussen stoornis en tenlastegelegde. De aansluiting tussen beide is vaak ver te zoeken. Geregeld komen in de beschrijving van de relatie tussen stoornis en tenlastegelegde of wat daarvoor moet doorgaan, zaken aan de orde die ik ben tegengekomen bij de verslaglegging van het gesprek over het tenlastegelegde noch bij de samenvatting van de stukken.

Bij de beschrijving van de relatie tussen stoornis en tenlastegelegde moeten gedragsdeskundigen aandacht besteden aan factoren die voortkomen uit de stoornis, andere factoren zoals context, en aan de wisselwerking tussen beide. Van cruciaal belang daarvoor is een zorgvuldig onderzoek naar hetgeen zich heeft afgespeeld bij het tenlastegelegde.

Nadere eisen met betrekking tot het advies over de mate van toerekeningsvatbaarheid

In de praktijk vloeit dit advies meestal niet logisch voort uit de beschrijving van de relatie tussen stoornis en tenlastegelegde. Menig gedragsdeskundige doet, naar ik mag aannemen met de beste bedoeling, wat hem of haar goedgevoelt. Opmerkelijk is dat wanneer gedragsdeskundigen onderzoek verrichten in dezelfde zaak, de adviezen over de mate van toerekeningsvatbaarheid geregeld zeer verschillen. Als oorzaak vermoed ik het ontbreken van een operationalisering van dit begrip. Het lijkt mij daarom noodzakelijk dat er wordt gestreefd om tot een begin van operationalisering van dit begrip te komen, waarbij ik vooral een taak weggelegd zie voor hoogleraren forensische psychiatrie en psychologie.

Het begrip toerekeningsvatbaarheid vergt op korte termijn (een begin van) operationalisering.

Nadere eisen met betrekking tot de voorspelling van recidive

Aan het voorspellen van recidive zou al veel verbeteren wanneer gedragsdeskundigen aandacht besteden aan de verschillende aspecten die aan de orde komen bij de standaardvraagstelling. Dat betekent dat zij in ieder geval aandacht besteden aan factoren die voortkomen uit de stoornis, aan aspecten die daarmee niet samenhangen en aan de onderlinge wisselwerking tussen beide. Bij het laatste kan naar mijn idee niet, zoals ik nu niet zelden tegenkom in mijn beroepspraktijk, volstaan worden met een opmerking als "bovengenoemde factoren versterken elkaars werking". Uitgelegd dient te worden waarom dat zo zou zijn. Naar mijn idee moet het voorspellen van recidive logisch aansluiten bij de beschrijving van de relatie tussen stoornis en tenlastegelegde. Wanneer een gedragsdeskundige bijvoorbeeld een stoornis noemt, die geen rol gespeeld zou hebben bij het tenlastegelegde maar wel bij het recidivegevaar, moet hij uitleggen waarom hij die mening is toegedaan. Voorts zouden gedragsdeskundigen moeten aangeven welk recidivegevaar verwacht kan worden. De methode van voorspellen van recidivegevaar verdient in het licht van de wetenschappelijke discussie over dat onderwerp voortdurend de aandacht van forensisch gedragsdeskundigen.

De voorspelling van recidivegevaar moet aansluiten bij de beschrijving van de relatie tussen stoornis en tenlastegelegde. In elke zaak zal *onderbouwd* aandacht besteed moeten worden aan factoren die voortkomen uit de stoornis, aan andere factoren (zoals context) en aan de wisselwerking tussen beide.

Nadere eisen met betrekking tot het behandeladvies

De behandeling die de gedragsdeskundige adviseert moet aansluiten bij de recidivevoorspelling. Wanneer de voorspelling van recidive tekortschiet, kan daar naar mijn idee geen logisch behandeladvies uit volgen. Wat betreft het adviseren van een behandeling vraag ik mij af in hoeverre iedere gedragsdeskundige die een behandeling adviseert daartoe bekwaam is. De vraag die bij mij opkomt is: in hoeverre kan een gedragsdeskundige die weinig of geen behandelervaring heeft daarover adviseren? Dit weegt vooral zwaar wanneer het gaat om klinische behandeling. Naar mijn idee verdient deze kwestie aandacht in breder verband. Een aanbeveling is dan ook dat deskundigen van het NIFP in discussie gaan over dit onderwerp *met* anderen die daarover iets te zeggen hebben.

De behandeling die de gedragsdeskundige adviseert, moet aansluiten bij de recidivevoorspelling. Aandacht dient uit te gaan naar de vraag welke deskundigen bekwaam zijn welk soort behandeling te adviseren.

Niet in het minst bij het advies voor een strafrechtelijke maatregel tot behandeling, dienen gedragsdeskundigen aandacht te besteden aan de wettelijke criteria te dien zake. Daarbij heb ik vooral het oog op het gevaar dat iemand vormt vanuit zijn stoornis. Voorts zouden zij altijd dienen aan te geven waarom niet met een minder ingrijpende maatregel kan worden volstaan. Daarbij wil ik ervoor pleiten aan de opdracht de vraag toe te voegen welke voor- en nadelen gedragsdeskundigen vanuit hun deskundigheid bij de verschillende juridische opties aanwezig achten en waarop zij dat baseren.

Gedragsdeskundigen moeten bij het juridisch kader van het behandeladvies aandacht besteden aan vragen waarop zij *vanuit hun vakgebied* antwoord kunnen geven. De standaardvraagstelling moet uitgebreid worden met een vraag naar de voor- en nadelen bij verschillende juridische mogelijkheden voor behandeling.

Consequenties voor de opleiding van forensisch gedragsdeskundigen

Ik sluit deze paragraaf af met de aanbeveling dat in het bijzonder de hiervoor genoemde kwesties de nodige aandacht krijgen in de opleiding van forensisch gedragsdeskundigen. Daarnaast moeten deze onderwerpen aandacht krijgen in verplichte, permanente bij- en nascholingsbijeenkomsten en (kleinschalige) intervisiebijeenkomsten, waarbij hoogleraren forensische psychiatrie en psychologie evenals gebruikers van de rapportages, betrokken zouden moeten worden. Bij de gebruikers heb ik vooral het oog op rechterlijke macht, openbaar ministerie en advocatuur. Deelname hieraan zou voor gedragsdeskundigen verplicht gesteld moeten worden voor (her)registratie in het deskundigenregister.

Voor (her-)registratie in het deskundigenregister moet deelname aan permanente bij- en nascholingsbijeenkomsten en (kleinschalige) intervisiebijeenkomsten verplicht gesteld worden. Het is noodzakelijk daarbij hoogleraren forensische psychiatrie en psychologie en gebruikers van de rapportages te betrekken.

Het gebruik van de rapportage

Wat betreft het gebruik van gedragsdeskundige rapportages in strafzaken is opmerkelijk dat gebruikers zo weinig kritisch zijn naar de geleverde producten. Sterker nog, ze geven zelfs geregeld blijk van grote tevredenheid. Gezien de onderzoeksbevindingen uit de onderhavige studie lijkt dat allerminst te rechtvaardigen. Wat valt er op dat punt te verbeteren? Om gedragsdeskundige rapportages op hun merites te kunnen beoordelen

lijken mij voor gebruikers van die verslagen de volgende acties zinvol.

Naar een leidraad voor de kritische consument

- Consumenten dienen gedragsdeskundige rapportages te toetsen aan de aspecten die genoemd zijn in § 17.3. Die facetten verdienen de nodige aandacht bij de opleiding van rechters, officieren van justitie en advocaten.
- Consumenten van gedragsdeskundige rapportages zouden meer in discussie moeten treden met gedragsdeskundigen die onderzoek verrichten in strafzaken. Daarvoor zouden gezamenlijke bijeenkomsten belegd moeten worden.
- Wanneer gedragsdeskundige rapportages vragen oproepen, zouden consumenten niet moeten talmen met het vragen om uitleg.
- Zelden worden gedragsdeskundigen opgeroepen ter terechtzitting om hun rapport toe te lichten. Gezien de bevindingen van onder meer hoofdstuk 10 wekt dat verbazing. Het oproepen en horen van gedragsdeskundigen ter zitting betekent een behoorlijke investering in tijd voor alle procespartijen die daarbij betrokken zijn. Toch mag dit naar mijn idee geen doorslaggevend argument zijn om oproeping achterwege te laten. Vooral wanneer ingrijpende maatregelen als een TBS worden geadviseerd, lijken er argumenten te over om deskundigen vaker op te roepen dan thans gebeurt.

Het is noodzakelijk dat consumenten van forensisch gedragsdeskundige rapportages zich veel kritischer opstellen. Om zulks te bevorderen dient een checklist te worden ontwikkeld; aanbevelingen als in dit hoofdstuk gepresenteerd kunnen daarvoor een vertrekpunt vormen.

Minder gedragsdeskundig onderzoek in strafzaken?

Tot slot verdient het aanbeveling om na te gaan in hoeverre met minder gedragsdeskundig onderzoek kan worden volstaan dan thans het geval is. Zo is het naar mijn idee alleszins de moeite waard om te onderzoeken in hoeverre in plaats van gedragsdeskundig onderzoek, kan worden volstaan met onderzoek door de reclassering. Daarbij zou de reclassering eventueel geadviseerd kunnen worden door een psycholoog, wiens hulp daarvoor ingeroepen kan worden. Maar liefst 21% van de on-

derzochten wordt door gedragsdeskundigen voor volledig toerekeningsvatbaar gehouden en 29% voor enigszins verminderd toerekeningsvatbaar. Bij veel van die onderzochten adviseren gedragsdeskundigen reclasseringsbegeleiding en daarnaast eventueel een andere bijzondere voorwaarde. Naar mijn idee is bij de selectie van de zaken waarin volstaan kan worden met een onderzoek door de reclassering, een meerwaarde gelegen in voorafgaand onderzoek van de verdachte door een NIFP-psychiater. Wanneer bij dat onderzoek blijkt dat (waarschijnlijk) geen sprake is van een (voor het advies relevante) gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens, en dat volstaan kan worden met een reclasseringsadvies, zou nader gedragsdeskundig onderzoek achterwege moeten blijven. Meestal laat de rechter aan de reclassering over in hoeverre bijzondere voorwaarden die gedragsdeskundigen adviseren tenuitvoergelegd moet worden. Omdat waarschijnlijk een aantal van deze onderzochten al bekend is bij de reclassering, betekent deze werkwijze een besparing op het aantal gedragsdeskundige rapportages. Wellicht kunnen op die manier aanhoudingen van zittingen worden voorkomen, waardoor het voor de rechter vaker mogelijk zal zijn dit soort adviezen te volgen.

Nagegaan dient te worden in hoeverre en in welke zaken volstaan kan worden met onderzoek door de reclassering in plaats van forensisch gedragsdeskundig onderzoek.